

Problem szkód łowieckich w aspekcie własności gruntu i prawa do polowania oraz uwarunkowań środowiskowych

Marian Flis

Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

Na przestrzeni ostatnich lat pojawiło się wiele kontrowersji dotyczących uwarunkowań prawnych w modelu i funkcjonowaniu łowiectwa w naszym kraju. Obecne rozwiązania w tym zakresie sprawiają, iż prawo do wykonywania polowania nie jest bezpośrednio powiązane z własnością gruntu, zaś zwierzęta łowne w stanie wolnym stanowią dobro ogólnonarodowe, a ich prawnym właścicielem jest Skarb Państwa. Taka definicja własności zwierzyny jest swoistym podkreśleniem jej znaczenia, jako wartości nadrzędnej w systemie środowiska przyrodniczego, jak również jego kształtowania i ochrony [17].

Obecnie łowieckie gospodarowanie zwierzyną prowadzone jest przez członków jednej ogólnokrajowej samofinansującej się organizacji, jaką jest Polski Związek Łowiecki. Opiera się ono na zasadach określonych przepisami prawa, z uwzględnieniem wielowiekowych tradycji łowieckich, kształtowanych przez pokolenia naszych przodków. Pomimo iż związki społeczne z łowiectwem podlega ciągłym zmianom i przeobrażeniom, to współcześnie łowiectwo określić można w postaci swoistego zespołu skoordynowanych i planowych działań mających na celu racjonalne gospodarowanie odnawialnymi zasobami przyrodniczymi, jakimi są zwierzęta łowne, zgodnie z założeniami ochrony przyrody oraz racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej i rybackiej [4, 17].

W artykule dokonano przeglądu sytuacji dotyczącej przyczyn powstawania szkód, ich wielkości i uwarunkowań prawnych w zakresie odpowiedzialności za nie, w aspekcie prawa własności gruntów rolniczych i prawa do polowania na tych gruntach. Zaprezentowano dane pochodzące ze sprawozdawczości łowieckiej dla obwodów dzierżawionych przez Polski Związek Łowiecki, dotyczące gospodarowania populacją dzików oraz wielkości szkód w ujęciu powierzchniowym i ekonomicznym. Dodatkowo w przypadku dzików obliczony został wskaźnik łowieckiej eksploatacji populacji, odzwierciedlający poziom presji na ten gatunek, poprzez jego planowy odstrzał.

Prawo do polowania

Gospodarka łowiecka prowadzona jest na administracyjnie wyodrębnionych terenach, określanych jako obwody łowieckie. Tereny te wydzierżawiane są przez instytucje państwa kołom łowieckim (93% istniejących obwodów) lub są one zarządzane przez inne upoważnione podmioty. Takie rozwiązania gwarantują optymalizację działań gospodarczych, w aspekcie zagadnień ochrony środowiska przyrodniczego i zachowania jego bioróżnorodności. Podmioty dzierżawiące obwody łowieckie lub nimi zarządzające zobowiązane są do corocznej opłaty czynszu dzierżawnego, nazywanego tenutą. Czynsz ten ustalany jest na podstawie walorów łowieckich danego obwodu, poprzez tzw. kategoryzację, a jego kwota odprowadzana jest do właściwych gmin, z uwzględnieniem proporcjonalności udziału ich gruntów w powierzchni danego obwodu. Tym samym myśliwi prowadzący działania związane z gospodarką łowiecką, nie dysponując wprost prawem do gruntu, posiadają prawo do przebywania na terenach będących własnością prywatną, w tym prawo do polowania na tych obszarach. Jednocześnie, pomimo iż zwierzęta łowne w stanie wolnym stanowią własność Skarbu Państwa, to w momencie planowego pozyskania zgod-

nego z prawodawstwem łowieckim tusze pozyskanych zwierząt przechodzą na własność kół łowieckich, stanowiąc jedno ze źródeł ich przychodu [4, 7, 17].

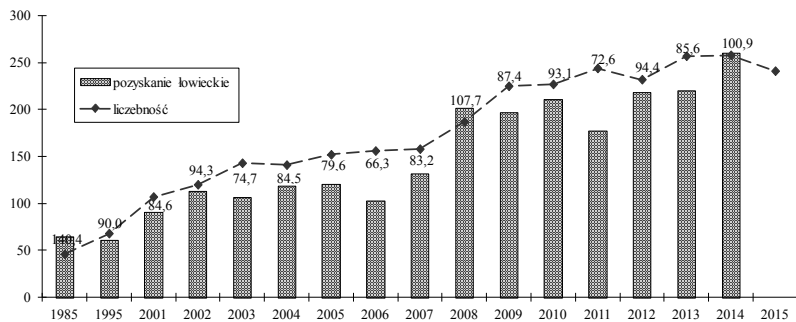
Szkody łowieckie – forma i zakres odpowiedzialności

Obecne uwarunkowania prawne przypisują odpowiedzialność za szkody w uprawach i płodach rolnych podmiotom prowadzącym gospodarkę łowiecką na danym terenie. Jest to niewątpliwie odpowiedzialność o charakterze cywilnym, jednak rządząca się swoistymi prawami, nie zawsze wprost wynikającymi z ogólnych zasad cywilistyki (*lex specialis derogat legi generali*). Tego rodzaju rozwiązania sprawiają, iż dzierżawcy lub zarządcy obwodów łowieckich, na których wystąpiły szkody, ponoszą odpowiedzialność wyłącznie w zakresie wskazanym przez ustawę [4, 8, 14]. Jest to więc forma odpowiedzialności ograniczonej podmiotowo, jak i przedmiotowo, i sprowadza się ona wyłącznie do szkód rzeczowych, nie obejmując utraconych korzyści. Obecnie dotyczy ona szkód wyrządzonych przez cztery gatunki zwierząt łownych (jelenie, danielę, sarny i dziki), zaliczanych do zwierzyny grubej. Odpowiedzialność ta nosi również cechy odpowiedzialności obiektywnej, a nie absolutnej, gdyż ustawodawca przewidział sytuację, po zaistnieniu której brak jest podstaw do jej przejęcia, a tym samym i wypłaty jakichkolwiek odszkodowań. Całość procedur związanych z szacowaniem wielkości zniszczeń oraz kwot należnych odszkodowań, jak również zakres obowiązków stron postępowania odszkodowawczego, regulowana jest przepisami prawa. Sprawia to, że aby dokonać pełnej likwidacji szkody zakończonej wypłatą odszkodowania konieczne jest dopełnienie wszystkich procedur formalnych w tym zakresie [2, 4, 8, 14, 15, 16].

Przyczyny i następstwa występowania szkód w ujęciu ekologicznym i ekonomicznym

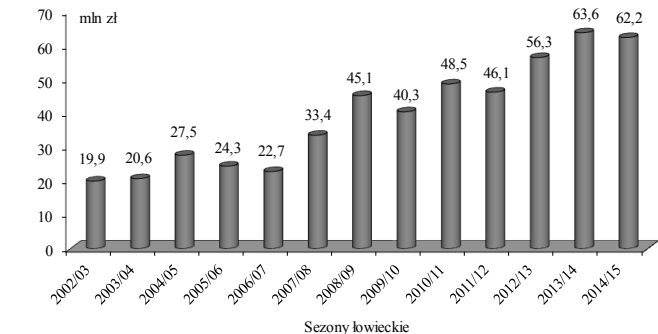
Obserwowany w ostatnich latach wzrost ilości szkód, w porównaniu z latami wcześniejszymi, a tym samym i kwot wypłaconych z tego tytułu odszkodowań, uwarunkowany jest w głównej mierze postępującym wzrostem liczebności populacji dzików, będących głównym ich sprawcą [1, 5, 6, 9, 10, 11, 13]. Według danych pochodzących ze sprawozdawczości łowieckiej, w naszym kraju na przełomie ostatniej dekady wystąpił ok. 70% wzrost liczebności populacji tego gatunku, zaś w okresie ostatnich 30 lat odnotowano ponad 5-krotny wzrost liczebności (rys. 1). Stan ten uwarunkowany jest głównie intensyfikacją produkcji rolniczej, nieodłącznie połączoną ze zmianami struktur ekosystemów rolniczych w kierunku plantacyjnych upraw wielkołanowych. Tego rodzaju zmiany środowiskowe spowodowały stworzenie niemal idealnych warunków żerowych i ostonowych dla dzików, które do niedawna dość mocno związane były z ekosystemami leśnymi [3, 18]. Dostępność wysokoenergetycznego i niejednokrotnie wysokobiałkowego żeru w rozległych strukturach agrocenoz pociągnęła za sobą zmiany behawioralne, jak również zwiększenie potencjału rozrodczego populacji tego gatunku. Wyniki badań w tym zakresie wykazały na coroczny, niemal 1,4% przyrost składników energetycznych oraz prawie 1,6% wzrost podaży białka w polowych uprawach rolniczych, stanowiących obecnie podstawę diety dzików. Skutkuje to zwiększeniem liczebności miotów u zwierząt dorosłych, jak również wcześniejszym dojrzewaniem płciowym samic, które w wielu przypadkach przystępują do rozrodu nie będąc dojrzałymi somatycznie. Dodatkowo została zachwiana sezonowość cykli rozrodczych u tego gatunku. Potwierdzają to wyniki badań, które jednoznacznie wykazały całoroczne występowanie rui u samic dzików, ze szczególnym nasileniem w miesiącach jesienno-zimowych. Wyjątkowo niepokojący jest fakt, iż objawy rujuje, stwierdzone na podstawie zawartości substancji estrogennych w surowicy krwi pozyskanych dzików, potwierdzają wcześniejsze obserwacje, że do rozrodu przystępują samice o masie ciała nawet poniżej 30 kg [5, 12, 19].

Opisane sytuacje sprawiają, iż roczny przyrost populacji dzików zawiera się obecnie w przedziale 150-200% wiosennego stanu liczebnego. Powoduje to konieczność wzrostu łowieckiej eksploatacji populacji w drodze odstrzału. W okresie ostatnich 30 lat wielkość odstrzału dzików na terenie kraju kształtowała się na

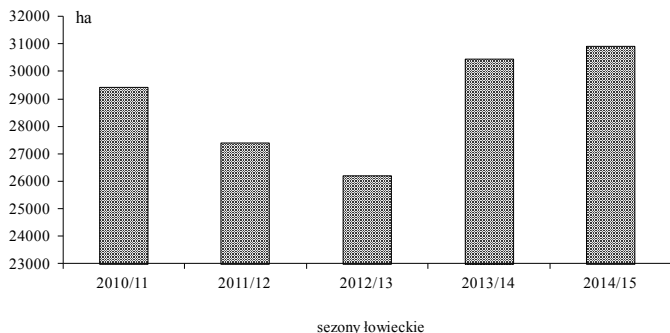

Rys. 1. Liczebność i łowieckie pozyskanie dzików w Polsce (tys. osobników) w obwodach dzierżawionych przez PZŁ (dane ze sprawozdawczości łowieckiej)

średnim poziomie wynoszącym ok. 90% wiosennego stanu liczebnego i tylko w dwóch sezonach łowieckich przekroczyła 100%. W opisanych uwarunkowaniach tak dynamicznego przyrostu populacji, prezentowana wielkość łowieckiego pozyskania nie zapewni ograniczenia liczebności, a tym samym i zahamowania wzrostu kwot wypłacanych odszkodowań. W okresie ostatnich 13 sezonów łowieckich wystąpił prawie 320% wzrost środków przeznaczanych na wypłatę odszkodowań przez dzierżawców i zarządców obwodów łowieckich Polskiego Związku Łowieckiego (rys. 2). Należy zauważyć, iż obecnie wpływy za tusze zwierzyzny grubej pozyskanej w obwodach łowieckich zaspokajają tylko ok. 50-60% całkowitych kosztów prowadzenia gospodarki łowieckiej. Tym samym pozostałe środki z tym związane pochodzą z wpłat własnych myśliwych zrzeszonych w kołach łowieckich, których zobowiązania z tego tytułu rokrocznie wzrastają. Jednocześnie, pomimo utrzymującej się tendencji wzrostowej kwot wypłacanych odszkodowań, wielkość powierzchni zredukowanej szkód, czyli analitycznie obliczonej powierzchni zniszczeń, która stanowi podstawę do ustalenia i wypłaty odszkodowań, w ciągu ostatnich pięciu sezonów łowieckich utrzymywała się na poziomie ok. 29 tys. hektarów (rys. 3). Niewielki wzrost powierzchni wystąpił w ostatnich dwóch sezonach, przekraczając pułap 30 tys. ha.

Rys. 2. Kwoty odszkodowań łowieckich (w mln zł) wypłacanych przez dzierżawców obwodów łowieckich zrzeszonych w PZŁ (dane ze sprawozdawczości łowieckiej)

Rys. 3. Wielkość zredukowanej powierzchni szkód w uprawach rolnych w ostatnim pięcioleciu w Polsce, w obwodach dzierżawionych przez PZŁ (dane ze sprawozdawczości łowieckiej)

Konkluzja

Przedstawione dane i rozważania prawno-ekonomiczne w zakresie uwarunkowań dotyczących prawa własności i prawa do polowania, na tle wzrastającej problematyki szkód wyrządzanych przez dzikie zwierzęta, upoważniają do stwierdzenia, iż z całą pewnością zagadnienie to jest istotne i nie należy go bagatelizować. Jednocześnie, obecne rozwiązania prawne w tym zakresie ocenić należy jako zadowalające, a pojawiające się nieliczne sytuacje konfliktowe na tym tle uznawać należy jako incydentalne. Pomimo utrzymującej się w ostatnich latach tendencji wzrostowej liczebności dzików, wielkość szkód w ujęciu powierzchniowym nie uległa drastycznemu zwiększeniu, a wzrosła jedynie w ujęciu kwotowym. Tego rodzaju wyniki są potwierdzeniem skuteczności prowadzonej gospodarki łowieckiej w zakresie obejmującym procedury szacowania i wypłaty odszkodowań, jak również podejmowanych działań prewencyjnych. Z kolei wzrost kwot odszkodowań nie jest uwarunkowany wyłącznie powierzchnią zniszczeń. Wielkość zobowiązań finansowych z tytułu szkód wynika także w dość istotnym stopniu z uzyskiwanej wydajności polowej roślin oraz cen rynkowych płodów rolnych w poszczególnych latach. W obecnych uwarunkowaniach środowiskowych, dość mocno oddziałujących na procesy rozrodu dzików, konieczne jest podejmowanie radykalnych działań w zakresie optymalizacji wielkości odstrzału, dopasowując go do lokalnych warunków oraz poziomu szkód. Łowieckie pozyskanie winno oscylować w granicach 100-150% wiosennego stanu liczebnego populacji. Taka wielkość eksploatacji, w połączeniu z ubytkami naturalnymi oraz rokrocznie podejmowanymi działaniami prewencyjnymi, prowadzić winna do swoistej normalizacji poziomu populacji dzików, a co za tym idzie, eliminowania sytuacji konfliktowych w zakresie występowania i likwidacji szkód w uprawach i płodach rolnych.

Literatura: 1. Budny M., Bresiński W., Kamieniarz R., Kolanoś B., Mąka H., Panek M., 2011 – Sytuacja zwierząt łownych w Polsce w roku łowieckim 2010/2011 (wyniki monitoringu). Biuletyn Stacji Badawczej PZŁ w Czempiniu 8. 2. Flis M., 2008 – Procedura szacowania szkód wyrządzonych przez zwierzęta w uprawach rolniczych. Biuletyn Instytutu Hodowli i Aklimatyzacji Roślin 248, 117-123. 3. Flis M., 2009 – Szkody w uprawach rolniczych w świetle szkodliwego oddziaływania rolnictwa na ekosystemy. Biotop. Zagrożenia biotopów leśnych. Uniwersytet Opolski. 123-132. 4. Flis M., 2010 – Szkody łowieckie w świetle uwarunkowań ekonomicznych i prawnych. Wieś i Rolnictwo 4 (149), 95-103. 5. Flis M., 2011 – Wild boar population management vs. damage conditions in economical and social grasps. Ann. Warsaw Univ. of Life Sci. – SGGW, Anim. Sci. 50, 43-50. 6. Flis M., 2013 – Intensity of damages made by wild boars under diverse environmental conditions on a background of the population dynamics. Annales UMCS, Sec. EE, XXXI, 1, 10-21. 7. Flis M., 2013 – Ecological, legal and economic aspects of evaluating the damages caused by wild animals. ENVIRON 24, 3 (57), 53-58. 8. Ignatowicz J., 1995 – Prawo rzeczowe. Wyd. PWN, Warszawa. 9. Kamieniarz R., Panek M., 2008 – Zwierzęta łowne w Polsce na przełomie XX i XXI wieku. Stacja Badawcza – OHZ PZŁ w Czempiniu, 78-83. 10. Kamieniarz R., 2010 – Czas na redukcję. Łowiec Polski 11, 18-22. 11. Kniżewska W., Rekiel A., 2015 – Ocena zróżnicowania szkód łowieckich powodowanych przez dziką europejskiego (*Sus scrofa* L.) na terenie dwóch obwodów łowieckich o charakterze leśnym w sezonach 2005/2006 i 2012/2013. Roczn. Nauk. PTZ 11 (3), 81-93. 12. Kozdrowski R., Dubiel A., 2004 – Biologia rozrodu dzika. Med. Weter. 60, 1251-1253. 13. Mackin R., 1970 – Dynamics of damage caused by wild boar to different agricultural crops. Acta Theriol. 15, 447-458. 14. Radecki W., 2010 – Prawo łowieckie. Komentarz. Wyd. Difin S.A., Warszawa, 256-271. 15. Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 8 marca 2010 roku, w sprawie sposobu postępowania przy szacowaniu szkód oraz wypłat odszkodowań za szkody w uprawach i płodach rolnych (Dz.U. z 2010 r. nr 45, poz. 272). 16. Sporek M., 2014 – Szkody łowieckie w uprawach rolnych. Journal of Agribusiness and Rural Development 2 (32), 181-188. 17. Ustawa z dnia 13 października 1995 roku – Prawo łowieckie (Dz.U. 05.175.1462). 18. Węgorzek P., 2002 – Cykl zasiedlania wielkoobzarowych upraw kukurydzy przez subpopulacyjne ugrupowania dzików i dynamika narastania szkód w zależności od fazy rozwojowej tych upraw. Progress in Plant Protection 42 (2), 730-735. 19. Zawadzki A., Szuba-Trzaniel A., Fusch B., 2011 – Baza pokarmowa, charakterystyka populacji i sezonowości rozrodu dzików na terenie Gór Kaczawskich. Zeszyty Nauk. UP we Wrocławiu. Biologia i Hodowla Zwierząt 63, 363-376.